

În contra curentului

Aflată la a doua ediție, adăugită, după recordul difuzării a 40.000 de exemplare în câteva luni, cartea lui Lucian Boia, *De ce este România altfel?*^{*}, a iscat și iscă un milion de comentarii care privesc fie substanța morală a lucrării, fie detaliile referitoare la factualitatea istorică ce reprezintă infrastructura eseului. Autorul le răspunde de altminteri tuturor, în prefață, fără menajamente și chiar de pe pozițiile unei rivalități fățișe de idei. Această ramă a textului clarifică atât fronda istoricului, cât și robustețea atitudinii sale: „Acum despre *altfel*, despre filosofia lui *altfel*. Sunt de-a dreptul uluit. E cuvântul de care se împiedică nu puțini dintre criticii mei, și unii se împiedică rău de tot (...). Să nu fie suficient de clar? Inteligența mea e limitată, ca a oricărei ființe umane, dar îndrăznesc să sper că nu chiar atât de limitată încât cineva să-și poată închipui, în deplină cinste, că n-aș realiza faptul că și alții sunt altfel. Pe mine m-a interesat însă *altfelul* românesc, fiindcă, evident, românii sunt altfel *altfel*.”

Într-o construcție mozaicată, radiografiind elemente istorice, politice, sociale, dar nu într-un stil academic, ci mai degrabă prin tușe groase, Lucian Boia analizează acest „altfel” românesc. Punctul arhimedic al lucrării este teza/întrebarea potrivit căreia România se situează „excentric” „în raport cu ceea ce ar fi o medie sau o relativă normalitate europeană”. Dincolo de conștiința apartenenței la periferie, la un spațiu și o cultură ce nu interesează prea mult, autorul vorbește direct și fără fașoane despre întâmplări, mentalități, episoade istorice, factori, momente tulburi, maladii sociale, complexe, frustrări și rezolvarea lor prin proiecte absurde, grandioase etc.

Istoricul pune pe tapet realități cărora nu le-am găsit rezolvarea (din comunism am ieșit ultimii; am inventat comunismul dinastic) și de care ne-am rupt doar în aparență (au existat multe elemente de continuitate față de această perioadă). În plus, el identifică o „cultură a compromisului” și nu, cum ar fi fost de dorit, una a consecvenței sau rezistenței, culegând exemplele de la aceeași scară a istoriei: în 1914, eram aliați cu Germania, în 1916, am declarat război Austro- Ungariei; în 1941, eram alături de Germania, în 1944 am întors armele. Istoricul face totodată inventarul gesturilor de oportunism politic, pentru justificarea cărora a fost clamat interesul național.

Lucian Boia nu insistă neapărat pe demonstrarea științifică a unor ipoteze, încercând să reanime dezbaterile despre identitatea națională și nici nu trasează granițe identitare. Deloc tributar canoanelor, observă eludarea nenumăratelor probleme și face praf și pulbere axiomele latinității, tabloul simbolurilor naționale, al elementelor pe care le socotim tipic românești: „Limba română ilustrează cât se poate de convingător proporțiile considerabile ale amestecului. Este, evident, o limbă romanică: totuși, cea mai puțin latină dintre limbile latine. În schimb, româna are o puternică încărcătură slavă (...). Pe locul următor se situează cuvintele de origine turcă, unele provenind probabil de la cumani (inclusiv atât de românescul *cioban*), altele, ca rezultat lingvistic al multiplelor raporturi politice, economice și cultural întreținute cu Imperiul Otoman; și fondul turcesc a fost drastic redus în urma modernizării din secolul al XIX-lea; cuprinde însă,

de pildă în gastronomie, destule vorbe la care românii n-au avut cum să renunțe (inclusiv *sarmaua*, cea mai națională specialitate culinară). Se adaugă cuvinte grecești, ungurești (*neam*, pronunțat frecvent în spirit autohtonist, e din sursă maghiară) și de diverse alte origini.”

Logica alternativei, dilemele pe care românii le-au trăit de-a lungul timpului au fost agravate, în viziunea istoricului, de carențe: „România se joacă cu formele europene”; în perioada pașoptistă, țara e modernă în aparență, dar cu profil rural și agricol accentuat; România mare e mai mult stat multinațional decât național, confruntând-se oricum cu grave probleme precum analfabetismul sau rata mare a mortalității. Polaritățile subsecvente au fost apărute de grupuri adverse (suntem occidentali/orientali, este balcanismul bun sau rău, să ne închidem sau să ne deschidem față de diferitele centre de iradiere?). Pe de altă parte, lipsa exigenței conduce la un amestec de impostură și excelență, iar modernizarea s-a făcut mai ales prin contribuția străinilor .

Exemplele nu sunt însă doar din spațiul istoric, ci și din cel cultural. Căzând uneori în capcanele specifice discursului eseistic, autorul își extinde aria de focalizare prin afirmații ce trimit la teme dificile și delicate, pe care nu e dispus totuși să le clarifice până la capăt: astfel, primii noștri artiști au fost străini, Nicolae Grigorescu e național prin subiect, francez prin tehnică, Eminescu a occidentalizat poezia prin contactul cu filosofia germană etc.

Lucian Boia vorbește cu calm, detașare și dezinhibare, în contra curentului universitar, a limbajului de manual despre acea *istorie/acele blestem* care ne fac să fim altfel. Incursiunea rămâne temerară, chiar dacă unele dintre idei fuseseră enunțate deja în alte studii ale istoricului. Cartea este provocatoare, eseistul amorsează informația, se abate de la lucrurile statuate în cărțile de istorie, se luptă la baionetă cu o serie de locuri comune. Lucrarea nu este însă lipsită de inegalități. Ea poate funcționa ca vaccin, autorul pune degetul pe rană, dar și sare pe rană, eventual, învârtește cuțitul în rană. El evidențiază foarte bine anumite situații, împrejurări istorice care au amprentat semnificativ destinul țării noastre. Multe aprecieri sunt lipsite însă de suportul informației. Natura textului exclude, desigur, acest apanaj al datelor, scrupulozitatea cu orice preț. În absența lor, lucrarea, indiferent cât de optimist sau pesimist se declară autorul, consumă prea multă energie negativă. Se dorește ea doar purificatoare? Mizează doar pe aprehensiunea cititorului/românului care ținând în mâini această oglindă istorică va lua seama mai bine la detaliile constituției, ale identității și metabolismului său național? Și-a propus autorul doar un inventar grăbit al acelor lucruri care fac ca țara să pară „defectă”? A vrut doar să formuleze o serie de întrebări?

Poate că datoria istoricului ar fi nu doar de a răspunde la „niște critici” în spațiul restrâns al unei prefețe, ci de a exemplifica mai mult, de a argumenta, de a clarifica, de a dezvolta teze ce, altminteri, rămân doar „contra curentului” și atât.

^{*} Lucian Boia, *De ce este România altfel?*, Humanitas, 2013.